

יונתי בחגוי הסלע

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמייעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאווה: (שיר השירים ב יד).¹

שיר השירים רבה פרשה ב, וילנא סימן ב, דונסקי סימן ל

תני דבי ר' ישמעאל: בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומים? ליונה שברחה מפני הנץ, ונכנסה לנדיק הסלע ומצאה שם הנחש מקנן, ונכנסה לפנים ולא היתה יכולה להיכנס שעדיין הנחש מקנן, תחזור לאחורה לא תהי יכולה שהנץ עומד בחוץ. מה עשתה היונה? התחילה צווחת ומטפחת באגפיה כדי שישמע לה בעל השובך ויבא ויצילה. כך היו ישראל דומים על הים, לירד לים לא היו יכולין, שעדיין לא נקרע להם הים. לחזור לאחוריהם לא היו יכולין שכבר פרעה הקריב, מה עשו? וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' ².

שמות רבה פרשה כא סימן ה

אמר ר' יהושע בן לוי: למה הדבר דומה? למלך שהיה בא בדרך, והייתה בת מלכים צועקת לו: בבקשה ממך הצילני מיד הליסטים. שמע המלך והצילה. לאחר ימים ביקש לישא אותה לאישה. היה מתאוה שתדבר עמו ולא הייתה רוצה. מה עשה המלך? גירה בה הליסטים כדי שתצעק וישמע המלך. כיון שבאו עליה הליסטים התחילה צועקת למלך, אמר לה המלך: לכך הייתי מתאוה לשמוע קולך. כך ישראל, כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם, התחילו צועקים ותולין עיניהם להקב"ה ... מיד: "וירא אלהים את בני ישראל" (שמות ב כה). התחיל הקב"ה מוציאן משם ביד חזקה ובורזע נטויה; והיה הקב"ה מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצים.³ מה עשה? גירה לפרעה לרדוף אחריהם ... מיד: "ויצעקו בני ישראל אל ה'". באותה שעה אמר הקב"ה: לכך הייתי מבקש לשמוע קולכם, שנאמר: "יונתי בחגוי הסלע ... השמייעני את קולך". "השמייעני קול" אינו אומר, אלא: "השמייעני את קולך" - אותו הקול שכבר שמעתי במצרים ... כיון שהתפללו,

¹ עוד ארבע פעמים שהם שתיים כפול שתיים, פונה הדוד לרעייה בתיאורה כיונה. פעמיים בדימוי העיניים כעיני יונים בפרק א פסוק טו ובפרק ד פסוק א באותו הלשון בדיוק: "הנך יפה רעייתי הנך יפה עיניך יונים"; ופעמיים בדימוי "יונתי תמתי", בפרק ה פסוק ב: "פתחי לי אחתי רעייתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קנצותי רסיסי לילה", ובפרק ו פסוק ט: "אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא לילדתה". ואף הרעייה אינה נשארת חייבת ומחזירה לדוד בפרק ה פסוק יב שוב בדימוי העיניים כעיני יונים: "עיניו כיונים על אפיקי מים רחצות בחלב ישובות על מלאת". בסך הכל, יש שישה אזכורים של הדימוי ליונה בשיר השירים, חמישה של הרעייה ואחד של הדוד. זאת, בנוסף לאזכורים רבים אחרים בתנ"ך של היונה, אם כבעל החיים עצמו כפרשת המבול (בראשית ח) וקרנן הכשר למזבח (ויקרא); ואם כדימויים בדומה לשיר השירים שהבאנו, בספר ישעיהו (פרקים לח, נט, ס) ובספר תהלים (פרקים נה, נו, סח). ועדיין לא מנינו את כל ה"יונה" וה"יונים" שבתנ"ך. ומכאן, נתמקד הפעם בדימוי היונה בחגוי הסלע שבמגילת שיר השירים אותה נקרא בשבת זו.

² המדרש פותח בציטוט מבית מדרשו של ר' ישמעאל: "תנא דבי ר' ישמעאל" ואכן מצאנו מדרש זה במכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ב: "למה היו ישראל דומים באותה שעה? ליונה שברחה מפני הנץ ונכנסה לנדיק הסלע, והיה נחש נושף בה. אם תיכנס לפנים הרי הנחש ואם תצא לחוץ הרי הנץ. כך היו ישראל דומים באותה שעה - הים סוגר ושונא רודף, מיד נתנו עיניהם בתפילה, עליהם מפורש בקבלה יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה וגו'". נראה לנו שיש כאן מקרה אופייני של מדרש אמוראים (שיר השירים רבה) שמרחיב ומבאר מדרש תנאים (מכילתא) בדומה אולי לגמרא על המשנה, תוספתא ובריתות. ראה גם פירוש רש"י על הפסוק בשיר השירים שמביא מדרש זה בלשון שונה קצת ומסיים, בהדגשת המוטיב של רצון הקב"ה לשמוע את תפילתם של ישראל: "אמר לה הקב"ה: הראיני את מראיך את כשרון פעולתך, למי את פונה בעת צרה".

³ החידוש במדרש זה, הוא בכך ש"יונתי בחגוי הסלע" על ים סוף איננה הראשונה וכבר קדמה לה קריאת היונה במצרים. והיה להם לבני ישראל על ים סוף, ללמוד מקריאתם הראשונה ולא עשו כן. ובעל השובך, אשר שמע כבר את קריאת היונה פעם אחת, מתאוה לשמוע אותה בשנית. וכן הוא בשיר השירים רבה פרשה ב: ר' יהודה בשם ר' חמא דכפר תחומין: משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מתאוה לשמוע שיחתה. מה עשה הוציא כרוז ואמר: כל עמא יפקון לקמפון. כשיצאו מה עשה? רמז לעבדיו ונפלו לה פתאום בליסטין והתחילה צווחת: אבא, אבא הצילני! אמר לה: אילו לא עשיתי לך כך, לא היית צווחת ואומרת אבא הצילני. כך, כשהיו ישראל במצרים היו המצריים משעבדין אותם והתחילו צועקין ותולין עיניהם להקב"ה ... שמע הקב"ה לתפלתן והוציאן ביד חזקה ובורזע נטויה. והיה הקב"ה מתאוה לשמוע קולן ולא היו רוצין. מה עשה הקב"ה? חיזק לבו של פרעה ורדף אחריהם ... כתיב: ופרעה הקריב, מהו הקריב? שהקריב את ישראל לתשובה. כיון שראו אותם, תלו עיניהם להקב"ה ויצעקו לפניו, שנאמר: וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' - כאותה צעקה שצעקו במצרים. כיון ששמע הקב"ה אמר להם: אילולי שעשיתי לכם כן, לא שמעתי את קולכם. על אותה שעה אמר: יונתי בחגוי הסלע וכו' - השמייעני את הקול אין כתיב כאן אלא קולך, שכבר שמעתי במצרים, וכשצעקו בני ישראל לפני הקב"ה מיד וישוע ה' ביום ההוא". שים לב ל"הבדל הדק" בין שמות רבה שם המשל הוא על בת מלכים ומלך שרוצה לשאתה לאשה, ואילו בשיר השירים רבה (הקדום יותר?) המשל הוא על מלך ובתו. איזה משני המשלים מתאר יחס חזק יותר של "יונתי בחגוי הסלע"? איזה משניהם "מאוחר" יותר?

אמר הקב"ה למשה: מה אתה עומד ומתפלל? כבר קדמה תפילתן של בני לתפילתך, שנאמר: "מה תצק אלי".⁴

בראשית רבה פרשה מה סימן ד

ולמה נתעקרו האמהות?⁵ ר' לוי משם רבי שילא דכפר תמרתא ורבי חלבו בשם ר' יוחנן: שהקב"ה מתאוה לתפילתן ומתאוה לשיחתן, שנאמר: "יונתי בחגוי הסלע", יונתי, למה עקרתי אתכם? בשביל "הראיני את מראיך השמיעיני את קולך".⁶

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יט פסוק יז

"ויוצא משה את העם לקראת האלהים" - ר' יוסי יודן ברבי היה אומר: "ה' מסיני בא" (דברים לג ב) - על סיני נגלה!⁷ ואני אומר: מסיני בא לקבל בניו בשמחה. מושלו משל: למה הדבר דומה? לחתן שיצא לקראת כלה. מכבודו של יוצא אתה למד מה כבודו של נכנס. לכך נאמר: "ויוצא משה את העם לקראת האלקים". "ויתיצבו בתחתית ההר" - נצפפו. ועליהם מפורש בקבלה: "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה" (שה"ש ב ד).⁸

ר' עקיבה אומר: אין דבר זה אמור אלא לפני הר סיני. "הראיני את מראיך" - כעינין שנאמר: "וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר". "השמיעיני את קולך" - כעינין שנאמר: "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה" (שמות יח ח). "כי קולך ערב" - "הטיבו כל אשר דברו" (דברים ה כד). "ומראך נאוה" - באהל מועד: "ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' " (ויקרא ט ה).⁹

⁴ מדרש מאוחר זה, השייך לקבוצת מדרשי התנחומא-ילמדנו, מציג פיתוח נוסף של המוטיב שראינו בשיר השירים רבה ובמכילתא הנ"ל. ראה שם איך הוא פותח בגבורת ישראל שרק אצל הקב"ה הם כיונה, אבל אצל אומות העולם הם "קשים כחיות". אבל זה עניין אחר ועל"פ, כאן בים הם כיונה בחגוי הסלע ופוחדים מאד מפרעה. ראה שם גם הביטוי: "יפה הייתה הקרבת פרעה לישראל ממאה צומות ותפילות" המזכיר אולי את האמרה במסכת מגילה יד ע"א על הסרת טבעת אחשורוש ונתינתה להמן שהיא אשר החזירה את ישראל למוטב, ראה שם. אבל נראה שתוספת החידוש העיקרית כאן, של שיר השירים רבה ושל שמות רבה (בעקבותיו?) היא החלק הראשון, כאמור, היונה בחגוי הסלע הצועקת לבעל השוכן עוד במצרים. ומכאן גם הסיומת, דברי הקב"ה למשה: "כבר קדמה תפילתם של בני לתפילתך", המנטרלת את הצורך בתפילתו של משה. ראה דברינו [הרם את מטך](#) [נוטה את ידך](#) בפרשת בשלח. נכון שבני ישראל התמהמהו בים, והיה להם ללמוד מצעקתם בארץ מצרים שנענתה, אך בסופו של דבר, זו לבני ישראל הפעם השנייה שהם מתפללים וכבר יש קשר ישיר בינם ובין הקב"ה. "כבר קדמה תפילתם של בני לתפילתך" - במשמעות כפולה.

⁵ שרה, רבקה ורחל היו כולן עקרות וזכו לבנים רק בשלב מאוחר. וכך גם חנה. הדרשן לא יכול שלא לראות בכך יד מכוונת ותופעה שראוי לדרוש בה ולהסבירה. מדוע דווקא נשים צדיקות מתעקרות (ולא באופן זמני)? בפיסקא קודמת, הדנה בבנות לוט שהתעברו מבאה ראשונה של אביהם (ומכאן מיקום הדרשה בפרשת וירא דווקא) מוצע הסבר הלקח מהעולם החקלאי: "אמר ר' חנינה בן פזי: הקוצים הללו אינם לא מתנכשים ולא נזרעים, מאיליהם הן יוצאים, מתמרים ועולים. החיטה הזו. כמה צער וכמה יגיעה עד שלא תעלה".

⁶ מעשה אמהות, סימן לבנים ובנות. הרי לנו שרצונו של הקב"ה לשמוע תפילה ותחנונים (זעקה וצעקה) מקורה באמהות האומה (ומהאבות נראה לנו ניתן להוסיף לעניין העקרות את יצחק). אגב העניין, ראה סיבה נוספת לעקרות האמהות שם: "רבי עזריה משום ר' יוחנן בר פפא: כדי שיהיו מתרפקות על בעליהן בנויין". וראה כל המדרש באריכות והרחבה בשיר השירים רבה בו אנו עומדים, פרשה ב (וילנא סימן ח, דונסקי סימן לב) ושם, בניגוד למדרשים אחרים, שרה נעשתה פחות יפה לאחר הולדת יצחק. הוא שואל: כיצד זה ה' בא מסיני? הוא בא אל סיני, הוא נגלה על סיני, אבל לא מסיני?! ותשובתו שהוא בא מסיני לקראת עם ישראל. לאחר שכבר בא אל סיני, הייתה ביאה נוספת כחתן לקראת כלה כפי שהוא ממשיך ומסביר.

⁷ ההתייצבות תחת ההר, לרגלי ההר, הייתה אירוע חגיגי של שמחה כמו שמחת כלולות: חתן לקראת כלה - מנקודת ראות הקב"ה, כלה לקראת חתן - מנקודת עם ישראל, כנסת ישראל. "שמחתה של תורה" בלשון הפסיקתא (פסיקתא דרב כהנא פרשה יב). ראה מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה ב: "יונתי בחגוי הסלע - זו עמידתם לפני הר סיני, כמה שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט ז). משל למה הדבר דומה? למלך שהוא מבקש אשה, שלח שתנשא לו, קבלה עליה. אמר המלך לראותה, ראה אותה, אמר לה דברי ואני שומע דבריך, והיתה מדברת באזני המלך, והיה קולה ערב". ובמסכת תענית פרק ד משנה ח שנינו: "ביום חתונתו זו מתן תורה". אגב, הביטוי "כחתן לקראת כלה" מציין גם את שפעת הגשם. ראה ברכות נט ע"ב: "מאימתי מברכין על הגשמים - משיצא חתן לקראת כלה". ראה פירוש רש"י שם. תורה, מים (מחלקי המים), הכל באירוע משמח וחגיגי ואין שום זכר ליונה שבמצוקה.

⁸ הדרשן הדורש את "יונתי בחגוי הסלע", על מתן תורה, בניגוד לדרשות אחרות שראינו ונראה, הוא ר' עקיבא. שים לב שהוא לא מביא את הפסוק בשמות כד ז: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", אלא את הפסוק שלפני מתן תורה, שמות יט ח: "... כל אשר דבר ה' נעשה". זהו "הראיני את מראיך, השמיעיני את קולך". ושוב, בשיר השירים רבה כבר מוזכר הפסוק "נעשה ונשמע": "ר"ע פתר קרייה בישראל בשעה שעמדו לפני הר סיני, יונתי בחגוי הסלע שהיו חבוין בסתרו של סיני, הראיני וגומר, שנאמר וכל העם רואים את הקולות, השמיעיני את קולך, זה קול שלפני הדברות, שנאמר (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, כי קולך ערב, זה קול שלאחר הדברות, שנאמר (דברים ה') וישמע ה' את קול דבריכם וגו' הטיבו כל אשר דברו ... ומראך נאוה שנאמר (שמות כ') וירא העם ויגעו ויעמדו מרחוק". במכילתא: "נעשה". בשיר השירים רבה: "נעשה ונשמע". האם שוב פיתוח מדרש אמוראי מול תנאי לפנינו?

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מס' דבחדש פרשה ג

"וייתצבו בתחתית ההר" - מלמד שנתלש ההר ממקומו, וקרבו ועמדו תחת ההר, שנאמר: "ותקרבו ותעמדון תחת ההר" (דברים ד יא). עליהם מפורש בקבלה: "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה" (שיר השירים ב יד). "הראיני את מראיך" - אלו שתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל; "השמיעיני את קולך" - אלו עשרת הדברות; "כי קולך ערב" - לאחר הדברות; "ומראיך נאוה" - "ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' " (ויקרא ט ה).¹⁰

שיר השירים רבה פרשה ב, וילנא סימן ב, דונסקי סימן ל¹¹

רבי יוסי הגלילי פתר קרייה במלכיות, יונתי בחגוי הסלע, שחבויין בסתרן של מלכיות.¹² הראיני את מראיך - זה התלמוד, השמיעני את קולך - זה מעשה הטוב. וכבר נמנו פעם אחת בבית עליית ערים בלוד¹³ ואמרו: מי גדול התלמוד או המעשה? ר' טרפון אומר: גדול הוא המעשה, ר' עקיבא אומר: גדול הוא התלמוד. נמנו וגמרו: גדול הוא התלמוד שמביא לידי מעשה. "כי קולך ערב" - זה התלמוד, "ומראיך נאוה" - זה מעשה הטוב.¹⁴

רבי הונא ור' אחא בשם רבי אחא בר חנינא פתרי קרייה על דעתיה דרבי מאיר באהל מועד. יונתי בחגוי הסלע - שחבויין בסתר אהל מועד. הראיני את מראיך, שנאמר (ויקרא ח') ותקהל העדה אל פתח אהל מועד. השמיעני את קולך - (שם ט') וירא כל העם וירונו, שירה נאה אמרו על ידי שראו דבר חדש לפיכך אמרו שירה חדשה. כי קולך ערב - זה השיר, ומראיך נאוה, שנאמר (שם) ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה'. אמר ר' תנחומא אינון פתרון לה על דעתיה דר' מאיר באהל מועד, אף אנא נפתרינה על דעתיה דרבנן בבית העולמים. יונתי בחגוי הסלע - שהיו חבויין בסתר בית עולמים. הראיני את מראיך - הא מה דאת אמרת (מלכים א' ח') אז יקהל שלמה. השמיעני את קולך - הא מה דאת אמרת (דברי הימים ב ה) ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים קול אחד.... ר' אבין בשם ר' אבא כהן בן דליה אמר: כתיב (שמות י"ט) ויענו כל העם יחדיו וכתוב (שם כד) ויען כל העם קול אחד ויאמרו - עד איכן עמד להם אותו הקול? עד "ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד". כי קולך ערב - זה השיר, ומראיך נאוה - אלו הקרבנות, הא מה דאת אמרת (מלכים א' ח') ויזבח שלמה את זבח השלמים וגו' בקר, אי זה בקר את ארבע העגלות ואת שמונת הבקר.

¹⁰ היונה בחגוי הסלע כבר איננו מראה כ"כ נלבב ומשמח כמו במדרש מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שראינו לעיל. הסלע עומד מעל ראש היונה ונראה מאיים עליה. חזרנו לדימוי היונה הלחוצה לפני קריעת ים סוף בשיר השירים רבה ובמכילתא בהם פתחנו. אלא ששם בעל השו"ב הצילה וקרע את הים. ואילו כאן בעל השו"ב הוא שמלחיץ את היונה בהר העצום ובסלע התורה שנתלשו ממקומם ומרחפים באוויר. ואנו נזכרים מיד באמרה הידועה ממסכת שבת פ"א: "כפה עליהם הר כגיגית", שיש אף שרואים במכילתא זו - מדרש תנאים זה - את מקור הרעיון של מתן תורה בכפיה ודמות הר סיני שעומד ומאיים על הר בני ישראל. אך יש לשים לב שנוסח זה של המכילתא רחוק מאד מהנוסחים שם. בגמרא שבת שם הוא ממשיך ואומר: "אם אתם מקבלים את התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם". ואילו כאן, המשך הדרשה נראה מרוכך למדי: "הראיני את מראיך - אלו שתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל; השמיעני את קולך - אלו עשרת הדברות; כי קולך ערב - לאחר הדברות וכו'". ראה במיוחד הריכוך שמסתמך על קרבה נוספת של העם, הפעם בספר ויקרא בחנוכת המשכן: "ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' ". אם אכן כן הוא המקור, הרי לנו שוב הרחבה של דרשה תנאית בידי אמוראים שבמקרה זה (רב דימי בר חמא) לקחו את כל העניין לחומרה רבה.

¹¹ נסיים בשיר השירים רבה בו פתחנו ונראה עוד כמה דעות ודרשות על "יונתי בחגוי הסלע". באמת, יכולנו להביא את פרשה ב של שיר השירים רבה כסדרה, בלי לקפוץ למדרשים אחרים, אך נמשכנו אחרי השוואות מדרשי תנאים ואמוראים, אמוראים מוקדמים ואמוראים מאוחרים ואולי אף בלבנו את הקורא. מכלל דרשה במרוצה ובשטפה יצאנו ואל היכל המחקר לא נכנסנו ושמא יצא שכרנו בהפסדנו. אך הקורא החרוץ מוזמן לעיין בשיר השירים רבה גופו וליהנות מהיונה המתחבאת שם בחגוי הסלע ובמקורה עלה טרף, דרשות נוספות נאות ומתוקות.

¹² מוטיב המלכויות מחזיר אותנו לתחילת המדרש, למוטיב של גבורת ישראל שרק אצל הקב"ה הם כיונה, אבל אצל אומות העולם הם "קשים כחיות": "אמר הקב"ה: קורא אני לישראל יונה... אצלי הם כיונה אבל אצל אומות העולם כמין חיות דכתיב (בראשית מ"ט) גור אריה יהודה, נפתלי אילה שלוחה, יהי דן נחש עלי דרך, בנימין זאב יטרף". אבל פה נראה שהיונה בחגוי הסלע, מתחבאת מהחיות - המלכויות והדימיון הוא דווקא לנזיק הסלע, לנחש ולנץ.

¹³ נוסחאות שונות יש למקום בו נועדו ונמנו החכמים: עליית ערים או ארים, עריס או אריס ובמקבילה במסכת קידושין מ ע"ב: "בית נתזה בלוד".

¹⁴ ראה מקבילה (מקור?) במסכת קידושין דף מ ע"ב: "וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול, נענה ר"ע ואמר: תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה". התוספת אצלנו היא החיבור לפסוק "קולך ערב ומראיך נאוה". ויש עוד לשאול אם כל זה דרשה חדשה או המשך ישיר ועניין אחד עם דרשת ר' יוסי הגלילי שיונתי בחגוי הסלע היא כנסת ישראל שחבויה בסתרן של מלכויות. אולי מרגע שאבדנו עצמאותנו, ואנו חיים בצלן ובחסדן של מלכויות, אין לנו אלא לימוד תורה וקיום מצוותיה ומעשים טובים.

ר' אליהו פתר קרייה בעולי רגלים. הראיני את מראיך - אלו עולי רגלים שנאמר (דברים ט"ז) שלש פעמים בשנה יראה וגו'. השמיעני את קולך - זה קריאת ההלל בנועם בשעה שישראל קורין את ההלל קולן עולה למרום. מתלא אמר: פסחא בבייתא והלילא מתברא אברייאה.¹⁵ כי קולך ערב - זה השיר, ומראך נאווה - זה הדוכן.

שבת שלום ומועדים לשמחה

מחלקי המים

מים אחרונים: ועדיין לא דרשנו בשאר פסוקי היונים של שיר השירים: "עיניך יונים", "יונתי תמתי" ועוד. נצפין אפיקומן לשנה הבאה, כעת כזאת כולנו חיים.

---

¹⁵ תרגום (בעזרת דונסקי): המשל אומר: פסח כזית, והלל משבר את הגגות. ראה תיאור אמירת הלל והמשל המקביל בגמרא פסחים פה ע"ב: "כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא". מפרש ברש"י שם: "כזיתא פסחא - חבורות גדולות היו נמנין עד שלא היה הפסח מגיע לכל אחד כי אם כזית מן הפסח. והלילא פקע איגרא - לקול המולת ההמון מההלל דומין כאילו הגגין מתבקעים שהיו אומרים ההלל על הפסח, כדתנן לקמן / מי שהיה / (צה, א): הראשון טעון הלל על אכילתו". ראה דברינו [שירת הפסח](#) בחג הפסח.